

FURUSETH

Dyrevelferd

Våre metoder for å overvåke og forbedre dyrevelferden er basert på de «de fem friheter» som de er definert av World Organization for Animal Health:

1. Frihet fra sult, tørste og feilernæring - ved at dyra har fri tilgang på friskt vann og en diett som opprettholder god helse og trivsel.
2. Frihet fra fysisk ubehag - ved at dyra holdes i egnet levested med komfortabel liggeplass og ly for vær og vind.
3. Frihet fra smerte, sykdom og skade - ved forebygging, rask diagnostisering og behandling.
4. Frihet til å utøve normal atferd - ved at dyra får nok plass i egnede driftssystemer og samvær med dyr av samme art.
5. Frihet fra frykt og stress - ved at dyra holdes og behandles på en slik måte at de unngår vedvarende frykt og stress.

Vårt dyrevelferdsarbeid er rettet mot svin, sau, geit, melkekuer og kjøttfe. Vi stiller også krav til våre leverandører av kjøtttråvarer i form av en egenerklæring. Leverandøren garanterer i dette dokumentet at dyrene har opprinnelse Norge og at dyrevelferden er ivaretatt.

Grunnen til dyrevelferdskravene er at det forutsettes at matproduksjon ikke skal gå på bekostning av dyrenes velferd. Det er etisk uakseptabelt og er også et kundekrav og forbrukerkrav.

Dyrevelferd hos bonden.

Grunnlaget for friske og trivelige dyr legges i fjøset hos bonden. Alle gårdsbruk som leverer til oss, må være KSL-godkjent og leverandører av kjøtt må bekrefte at kjøtt levert til oss stammer fra KSL godkjente gårdsbruk. Vi har 100 % garanti angående KSL godkjenning for våre produkter. Dette gjelder for både sau, geit, melkeku, kjøttfe og svin. KSL (Kvalitetssystem i landbruket) er et offentlig styrt program som skal sikre at bonden driver gården på en god måte og at dyrevelferden er ivaretatt. KSL innebærer systematisk intern og ekstern revisjon, der man sjekker at allmenne dyrevelferdsparametere blir overholdt. I tillegg krever vi at alle svinekjøttprodusenter, melkeku- og kjøttfe produsenter er tilknyttet dyrevelferdsprogrammet. Dette er et rammeverk utarbeidet av Animalia som er et bransjenøytralt og offentlig styrt kompetansesenter i kjøttbransjen. Dyrevelferdsprogrammet er en systematisk dokumentasjon av dyrevelferdsarbeidet der mål er kontinuerlig forbedring av dyrevelferden i husdyrbesetninger. For å bli KSL godkjent er det nå en

forutsetning at svine- melkeku- og kjøttfe produsenter er tilknyttet dyrevelferdsprogrammet. Svinebønder må i tillegg inneha kompetansebevis for svin, som betyr at de har gjennomført Norsvinskolen samt kurs i driftsledelse og dyrevelferd.

I tillegg til KSL har vi intern rådgivere som reiser ut på gårdsbesøk. Våre rådgivere benytter et internt utviklet arbeidsverktøy hvor vi samlet kan følge med på trivselsfaktorene og de fem friheter hos den enkelte bonde. Arbeidsverktøyet (Red Flag liste) angir hvilke bønder vi skal prioritere for gårdsbesøk. Hovedparametere vi følger med på i Red lag listen er forekomst av skitne dyr, magre dyr, syke dyr, halebiting, bedøvelse og transportdødelighet. Etter et gårdbesøk opprettes en gårdsbesøk rapport der bonden får forslag til tiltak som kan bedre forholdene for dyrene. Ved alvorlige brudd, for eksempel mangelfull tilgang til mat, vann og egnet oppstalling, vil leverandøren bli fulgt opp av Mattilsynet.

Angående punk 3 i *de fem friheter* forplikter vi oss til at rutinemessige inngrep skal unngås I størst mulig grad. I følge norsk lov er det påkrevet at det blir brukt bedøvelse og smertelindring ved inngrep. Rutinemessige inngrep som blir utført hos våre leverandører er kastrering av smågris og avhorning av kalver. Alle våre leverandører benytter veterinær til disse inngrepene og under bedøvelse og smertelindring.

Vi har som mål at dyr skal holdes i driftsformer som reduserer behov for rutinemessige inngrep. Griser som ikke trives vil begynne å bite på halene til hverandre. Dette kan føre til alvorlige infeksjoner og dårlig dyrevelferd. I tillegg kan det føre til at slaktet blir kassert - dvs. gi et økonomisk tap fordi kjøttet ikke kan brukes til menneskemat. I svært mange land velger man å fjerne *symptomet* i stedet for å fjerne *årsaken*. I disse landene gjennomføres rutinemessig halekupering av smågris; man kapper rett og slett halen bort for å unngå halebiting. Halekupering er forbudt i Norge fordi det er en unødvendig belastning for dyret og fordi halebiting er et tydelig tegn på at besetningen har et dyrevelferdsproblem. Det er ikke observert brudd på forbud mot halekupering hos noen av våre leverandører av dyr og kjøtt.

I enkelte land er det også vanlig å kupere halen på melkekyr. Ingen kyr i vår tilførselskjede utsettes for rutinemessig halekupering da dette ikke blir utført i Norge. Det er heller ikke vanlig med korte haler som følge av skader. Vi forutsetter at 100 % av alle kyr som leveres til oss har intakte hale.

I tråd med Norsk regelverk er vår holdning og krav at dyrene ikke utsettes for genmanipulering, kloning, bruk av vekstfremmende midler eller forebyggende antibiotikabehandling. Kravene gjelder for alle leverandører av gris, sau, geit, hest, melkeku og kjøttfe. Mattilsynet fører kontroll med disse parameterne og det er ikke avdekket avvik hos våre leverandører. Matkjedeinformasjon, dyrevelferdsprogrammet for gris og storfe og gårdsbesøk vi selv utfører vil også avdekke brudd disse kravene.

Angående punkt 4 i *de fem friheter* er frihetsfølelse og mulighet til å utføre naturlig adferd en viktig trivselsfaktor som vi har fokus på ved vår oppfølging av dyrevelferd. For sauer og geiter går alle løse i løsdriftssystemer og de tilbringer hele sommerhalvåret ute i det fri. Alle svin går i løsdriftssystemer. Unntaksvis kan purker være fiksert i en kort periode i forbindelse med grisefødsel for å unngå å skade grisungene. Ellers skal alle purker gå løse. For storfe er det i Norge lagt inn en langtidsplan for overgang fra båsfjøs til løsdriftsfjøs, og vi råder bønder som i dag har båsfjøs til nå å planlegge overgang til løsdriftssystemer som er tilpasset det norske klima. Siste frist for overgang til løsdriftsfjøs for både melkekuer og kjøttfe er år 2034. Vi oppfordrer også bonden til å la dyrene være ute i det fri når det er mulig og gode seterdriftsløsninger blir av oss sett på som positivt.

I den tiden dyrene er innomhus forutsetter vi at bonden tilrettelegger for naturlig adferd ved bruk av ulike former for miljøberikelse. Anbefalinger fra oss er kløbbørster og rotvekster til storfe, kvist til småfe og rotmateriale som halm, flis og høy til gris. For alle dyrearter er tilstrekkelig med plass og samvær med artsfrender sett på av oss som en nødvendig trivselsfaktor.

Oppfølging av punkt 5 i *de fem friheter* angående behandling av dyrene vil dyrebilsjåføren kunne fange opp uhensiktsmessig håndtering av dyrene ved lossing. Dyrebilsjåføren vil da videreformidle observasjoner til rådgiver og rådgiver vil rettlede bonden. Mishandling av dyr vil ved slakting bli oppdaget som slagskader og Mattilsynet vil da følge opp saken via lokalt Mattilsyn.

Dyrevelferd ved transport av dyr.

Dyrebilsjåføren og dyrebilen er dyrene sitt første møte med Furuseth AS. Det er viktig for oss at transporten er minst mulig belastende for dyrene. Alle våre dyrebilsjåførere har godkjent opplæring og kompetansebevis utstedt av Mattilsynet. I opplæringen er det vektlagt at dyr skal behandles med respekt og så skånsomt som mulig. Det er også fokus på at dyr som ikke er i form, som er syke eller skadet ikke skal tas med på dyrebilen, men bli igjen hos bonden for videre oppfølging/ev. behandling av veterinær.

For å sikre best mulig dyrevelferd følger vi nøye med på transporttid og dødelighet forbundet med transport. Det har vist seg at lang transport er spesielt belastende for dyrene og vi har som mål at transporten skal være så kort som mulig og under 8 timer. Ved dødsfall i forbindelse med transport søker vi i Furuseth AS hele tiden å finne årsaken til avviket, og **vi har som mål å ligge under 0,04 %**. Vi benytter moderne og tilrettelagte biler og har fokus på optimal dyretetthet, logging av temperatur i bilene, styring av ventilasjon, kortest mulig transporttid, rolig og tålmodig håndtering av dyrene ved lasting/lossing og informasjon til bonde og sjåfør om hvilke dyr som ikke er egnet til transport. Når dyrene blir losset av på slakteriet, blir dyrene videoovervåket på bilen, i drivgangene fra dyrebilen og inn på slaktefjøsset. Furuseth AS er det eneste slakteriet i Norge som har innført videoovervåking for å kunne følge med på at dyrene har det bra og at alle avtalte arbeidsrutiner blir fulgt. Alle som jobber med dyr hos oss har godkjent kompetansebevis utstedt av Mattilsynet.

Dyrevelferd ved vårt produksjonsanlegg på DAL i Ullensaker.

Gris

Når det gjelder gris følger vi spesielt med på halebiting (se forklaring under «På gården»). **Vi har som mål at over 97 % av grisene levert til oss skal være uten bittskader på halen.** Åpne halesår og avhelet halesår blir registrert av Mattilsynet ved ankomst på slakteriet og oversikt over registreringene viser hvilke bønder som har utfordringer med miljøet i grisehuset. Forhold som påvirker trivsel er dyretetthet i bingene, tilgang til drikkevann og «rotmateriale», renhold, luftkvalitet, temperatur i rommet og fôringsregime (metode og fôrtype). Vår produsentrådgiver på gris drar ut på gårdsbesøk til bønder som har utfordringer for å finne årsak til mistrivselen. Besøket ender gjerne opp i en oppfølgingsrapport med forslag til forbedringer der en ser det er mangler i oppfyllelse av *de fem friheter*.

Storfe

Når det gjelder storfe følger vi spesielt med på skitten pels. **Mål er under 3 % leveranse av dyr med skitten pels.** Skitten pels tyder på at fjøsmiljøet ikke er optimalt. Dyrene skal ha en tørr og ren liggeplass slik at de ikke skitner til pelsen. Skitten pels vil bli registrert for hvert enkelt dyr og bonden får et såkalt hygienetrek (økonomisk trekk i slakteoppgjøret). I tillegg til det rent dyrevelferdsmessige poenget, er det verdt å nevne at skitten pels kan påvirke hygien i

slakteprosessen på en negativ måte. I tillegg kan alvorlige tilfeller føre til skade på storfehuden (storfehud er som kjent et svært etterspurt produkt) som i neste omgang gir et økonomisk tap for både bonden og Furuseth AS. I tillegg til at vi følger opp avvik angående rene dyr med et økonomisk trekk, vil de bøndene som har utfordringer bli fulgt opp av en rådgiver for storfe. Rådgiveren utarbeider i samråd med bonden forslag til forbedringer i en oppfølgingsrapport som blir gitt til bonden. Forhold som følges opp er fôringsregime, renhold, bruk av strø, tilrettelagte ligge plasser, dyretetthet og inneklima. I tillegg til skitten pels er andel magre dyr og dyr som er tilbakesatt i forventet vekst velferdsparametere som vi bruker for å sette opp prioritert liste for rådgivende gårdsbesøk.

Av innkjøpt kjøtt er andelen med skitten pels null da dette er krav for å få levere kjøtt til oss.

Småfe

Når det gjelder sau og geit følger vi spesielt med på andel tynne dyr. **Mål er at under 0,3 % av leveransene til oss er tynne dyr og at ingen dyr skal være avmagret.** Dersom flere dyr i en leveranse er under normalt hold, vil bonden bli fulgt opp av rådgiver for småfe. Rådgiver utarbeider i samråd med bonden, forslag til forbedringer i en oppfølgingsrapport. Forhold som blir fulgt opp er tilgang til fôr og vann, fôr kvalitet, sykdom, dyretetthet og inneklima.

Bedøvningsgaranti for alle dyrearter

Korrekt og sikker bedøving er sentralt for å ivareta god dyrevelferd. 100 % av dyrene i tilførselskjeden bedøves før avblødning. Bedøvingseffekten vurderes av operatør på alle dyr. Ved avvik blir dyret bedøvet på nytt (back-up bedøving). Det er alltid ekstra bedøvelsesutstyr i reserve i umiddelbar nærhet ved bedøvelsesposten. Religiøs slaktning uten forutgående bedøving utføres ikke, i tråd med norsk regelverk. Det er løpende registrering av nøkkelparametere ved gassbedøving og elektrisk bedøving. Disse registreringene oppbevares i 12 mnd. Bedøvningskvaliteten sikres ved faste innstillinger og at alarm utløses ved avvik.

Vi benytter oss av de mest anerkjente bedøvningsmetodene i markedet slik at dyrene ikke utsettes for unødvendig stress og smerte. Gris blir bedøvet med CO₂, storfe med boltspistol og småfe med strøm. Vårt mål er at 99 % av storfe og gris og 98 % småfe blir bedøvet uten bruk av back up bedøving.

Egenkontroll med dyrevelferden

Vi har en utnevnt en egen dyrevelferdsansvarlig som utfører kontroll med at våre interne rutiner angående dyrevelferd blir fulgt. Rutiner som kontrolleres er fôring, tilgang til vann, tetthet i binger, renhold, bruk av strø, inntransport, håndteringa av dyrene, bruk av sykebinge og bedøving/avliving av dyrene. Våre ansatte på fjøset kontrollerer dyrene hver morgen og kveld og kontinuerlig i løpet av arbeidsdagen for å sikre at ingen av dyrene er utsatt for unødvendig stress eller lidelse. I tillegg har ledelsen ved Furuseth AS tilgang til kameraovervåking av lossing, fjøset og avlaving, og det blir utført kontroll med at avtale rutiner blir fulgt via kameraovervåking.

Mattilsynet overvåker vårt arbeid med dyrevelferd

Kontinuerlig tilstedeværelse av Mattilsynet under slakteprosessen er en forutsetning for vår drift. Mattilsynet har 7 ansatte som jobber fast hos oss, tre av dem er veterinærer. Hvert eneste dyr vi mottar blir kontrollert av en av Mattilsynets veterinærer - at de er friske, i godt hold, at de er uten skader og at de blir behandlet godt hos oss. Dyr som viser seg å være skadet eller på annen måte ikke er egnet til slakt blir avlivet straks for å unngå lidelse for dyret. Om bonden kan lastes for det oppståtte problemet, vil vedkommende ikke få oppgjør for slaktet. Dette er et viktig grunnprinsipp i vår virksomhet: God dyrevelferd er - i tillegg til å ha en stor egenverdi - økonomisk lønnsomt. Mattilsynet har også myndighet til å bøtelegge brudd på dyrevelferdsbestemmelser. Ved svikt i våre

rutine kan vi som bedrift bli ilagt bøter og bonden kan bli ilagt bøter ved svikt angående dyrevelferd oppstått på gården. Sviktende dyrevelferd medfører sviktende lønnsomhet.

Kontinuerlig forbedring av dyrevelferden

For å sette dyrevelferd i fokus har Furuset AS etablert et eget dyrevelferdsteam. Teamet består av daglig leder, dyrevernansvarlig (DVA), kvalitet- HMS leder (veterinær), driftssjef, transportleder, slakteformann, to rådgivere for storfebønder, én rådgiver for grisebønder og én rådgiver for småfebønder. DVA har hovedansvaret for å følge opp dyrevelferd og melde fra om forbedringspunkter direkte til daglig leder. Daglig leder er beslutningstaker og resursforvalter. Månedlig blir det avholdt et dyrevelferdsmøte mellom DVA, daglig leder, driftssjef, slakteformann, avdelingsleder transport og Kvalitet-HMS leder. Agenda for møtene er forbedringer utført, presentasjon av trend for velferdsparameterne, tilsynsrapporter fra mattilsynet, avvik og planlegging av forbedringer angående dyrevelferd.

Forbedring av dyrevelferden for storfe

Hovedvelferdsparameter for storfe er urene dyr og forekomsten er redusert fra 4,17 % til 2,94 % fra 2018 til 2021. Hovedårsak til forbedringen er bruk av Red Flag liste og oppfølging av leverandører som har utfordringer via vår rådgiver. Hovedutfordring er kaldfjøs og vintermånedene. Det er da viktig at bonden bruker nok strø og at det sikres at dyrene har en tørr liggeplass. For innkjøpt kjøtt er forekomsten av skitne storfe null da vi kun kjøper inn kjøtt fra rene dyr.

Død eller avliving i forbindelse med transport av storfe er null i 2020 og 2021. Hovedårsak er at leverandør er flink til å velge nødslakt ved skader og at dyrebilsjåfør er flink til avvise dyr som ikke er egnet til transport eller slakt.

Det er forventet at dyrevelferden for storfe blir ytterligere forbedret etter innførsel av dyrevelferdsprogrammet for storfe i 2022.

Forbedring av dyrevelferden hos gris

Hovedvelferdsparameter for gris er halesår og forekomsten er redusert fra 6,02 % til 2,94 % fra 2018 til 2021. Hovedårsak er tett oppfølging av leverandører via rådgiver gris og gårdsbesøk, samt innførsel av dyrevelferdsprogrammet for gris. Nøkkelfaktorer er å sørge for nok plass til grisene, bruk av rotemateriale og optimalt inn klima. Valg av rase og avl vil også påvirke forekomst av halebiting, da mer aktive raser/individer øker forekomsten av halesår. Driftsformer med muligheter for utegang bedre også velferden til grisene (Frilandsgris).

Forekomst av spolorm hos grisene er redusert fra 10 % til 5 % fra 2018 til 2021. Fokus på renhold og desinfeksjon mellom innsett er hovedårsaken til reduksjon av forekomst.

Forekomst av ledd- bryst og lungebetennelse er redusert fra 8,45 % til 5,89 % og totalkassasjon er redusert fra 0,09 % til 0,03 % fra 2018 til 2021. Tettere oppfølging av leverandørene fra vår rådgiver og fra veterinær via dyrevelferdsprogrammet har bidratt til økt kunnskap hos bonden og velferd for grisen.

Død/avliving i forbindelse med transport og oppstalling er en viktig velferdsparameter. Forekomsten er redusert fra 0,078 % til 0,047 % fra 2018 til 2021. Vi har ikke nådd målsetting om under 0,04 % dødelighet og nytt tiltak er kontroll liste angående bruk og vedlikehold av vifter, luker og temploggere i dyrebilene. Kapasitet på vifter på vårt grisefjøs skal også forbedres innen sommeren 2022.

Forbedring av dyrevelferden hos småfe

Hovedvelferdsparameter for småfe er død/avlivet ved transport/oppstalling og denne velferdsparameteren har økt fra 0,1 % til 0,12 % fra 2018 til 2021. Tiltak utført er utvidet kapasitet småfefjøs, merking av binger med maks antall dyr i hver bing, presisering at drikkekar skal rengjøres

etter tømning av bunge samt kontrolleres før innsett. Det er lagt ut informasjon på våre nettsider angående krav til transport av småfe til slakt. Hovedutfordring er påmelding av småfe som ikke er egnet til slakt. Det er vanskelig for sjåfører å vurdere dyrene ved lasting og lossing pga tempo og flokkinstinktet hos småfe.

Tiltak er økt kontroll på vårt småfe fjøs i 2022 og oppfølging av bønder som melder på dyr som ikke er egnet til transport og slakt.

Opplæring og oppfølging.

Dyrebilsjåfører: Ved ansettelse av dyrebilsjåfører får sjåføren etter utstedelse av kompetansebevis opplæring i våre interne rutiner angående dyrevelferd. Avdelingsleder transport er ansvarlig for den teoretiske opplæringen. I tillegg er en erfaren sjåføren med i dyrebilen til den nyansatte er trygg på den praktiske utførelsen i forbindelse med transport av dyr. I 2022 har alle sjåførene også fått kompetansebevis fra Animalia i dyrevelferd på fjøs. I 2022 vil vi gjeninnføre sjåførmøter der vi tar opp utfordringer og forbedringspotensiale.

Fjøspersonale: Ved nyansettelser gjennomgår alle en opplæring i tråd med sjekklister utarbeidet av Animalia og et internt praktisk kurs i avliving. Den ansatte må også skrive under på at de ikke tidligere er straffet for brudd på dyrevelferdsbestemmelser. Den nyansatte vil jobbe sammen med erfarne fjøsarbeidere inntil de blir helt trygge på arbeidsoppgavene før de får aleneansvar.

Leverandører: Furuseth AS arrangerer leverandør møter der det blir holdt innlegg om faktorer som kan påvirke dyrevelferd. I tillegg utarbeider våre rådgivere besøksrapporter etter gårdsbesøk der det blir gitt tilbakemeldinger om forbedringer som bør eller må utbedres.

Etisk regnskap dyrevelferd.

Vi vil årlig gjennomføre etisk regnskap angående dyrevelferd i regi av Animalia. Formål er å få en ekstern vurdering av vårt arbeid med dyrevelferd. Vi har som mål å oppnå klasse A i etisk regnskap for alle dyrearter. Vi oppnådde klasse B i 2019 for gris og storfe, og klasse C for småfe. Vi har jobbet med å utbedre mangler fra 2019 og nytt etisk regnskap vil bli utført i 2022

Opplysningsvirksomhet til våre kunder og leverandører.

4-6 ganger i året vil distribuere informasjonsskriv om vårt arbeid og dyrevelferd vil være et av temaene. Infoskrivet vil bli distribuert på våre nettsider og vi e-post. Formål er å informere om vår drift samt å sette fokus på dyrevelferd fra jord til bord.

